

REVISTA
DE
FILOSOFIE

Director
Profesor C. RĂDULESCU-MOTRU

B. SPINOZA

250 ANI DELA MOARTE

FILOSOFIA LUI SPINOZA

de Dr. I. BRUCĂR

B. SPINOZA: ETICA,
traducere din limba latină

de Prof. S. KÄTZ

1930

SOCIETATEA ROMÂNĂ DE FILOSOFIE
BUCUREȘTI

CUPRINSUL

	Pag.
<i>Prefața</i> (VII)	11
<i>I. Personalitatea lui Spinoza</i> (IX)	13
<i>II. Porunca a XI-a</i> (XXII)	26
<i>III. Creștinismul lui Spinoza</i> (XXVII).	31
<i>IV. Elementele evrești</i> (XXXII)	36
<i>V. Demonstrarea existenței lui Dumnezeu</i> (LIV)	58
<i>VI. Ideia de lege și conștiința individuală</i> (LXIII)	67
<i>VII. Problema determinismului</i> (LXXII)	76
<i>VIII. Asupra păcatului originar</i> (LXXXVIII)	92
<i>IX. Teoria pasiunilor: înlăturarea criticei lui Hermann Cohen</i> (C)	104
<i>X. Despre corp și suflet: asemănări între Spinoza și Freud</i> (CXXVI)	130
<i>XI. Despre eternitatea sufletului</i> (CXXXIII)	137
<i>XII. Cunoașterea, mistica, intuiția</i> (CXLI)	143
<i>XIII. Metoda și estetica</i> (CLXII)	166
<i>Incheiere</i> (CLXXII)	176
<i>Bibliografie</i> (CLXXIII)	177

CAP. I

PERSONALITATEA LUI SPINOZA

Studiul personalității lui Spinoza trebuie fixat în cadrul larg al cercetărilor asupra personalității în genere și al celei evreiești. Numai în felul acesta ne putem explica, de ce Spinoza a fost nu numai un geniu dar și un profet. De ce a fost un sfânt. De ce Spinoza a fost atât de greu acceptat nu numai de contemporani, dar și de învățații, cari mai târziu i-au cercetat lucrările, și a fost, și continuă să fie blestemat și astăzi de către unii, iar de către alții să fie bine-cuvântat.

Studiul personalității în genere este cu deosebire interesant mai ales sub raportul etic și formează pentru mintea aceleia care e preocupat de problema valorilor omenești, un punct de convergență al cercetărilor lui.

Și punctul de vedere al apariției personalității este o chestiune ce poate lua mari proporții, dacă am voi să mergem până în adâncul cunoașterii celulei omenești și a legilor eredității, sau dacă ne-am opri asupra desvoltării filo- și ontogenice a sufletului omenesc, sau asupra psihologiei popoarelor, sau în sfârșit dacă am voi să explicăm prin determinanți sociali această apariție.

Pentru mine însă, personalitatea omenească este o existență ce ni se prezintă ca întruchiparea armonică a unor mari însușiri sufletești, cu posibilități de a crea valori culturale sau etice.

Carlyle consideră că personalitatea, e un erou. El nu vorbește numai despre eroul creator de valori spirituale sau etice, dar și de eroul om politic sau militar (Napoleon), adică despre oamenii de acțiune cari stăpânesc epocile și vremurile, nu atât prin însușiri de

natură sufletească, ci mai mult prin forța lor. Nici aceste personalități, firește, nu trebuie neglijate. Ele pot fi pentru noi, prin însăși dinamica sufletului lor, excepționale. Este însă cu deosebire evident că acest caracter nu-l pot avea în toată puritatea lui, decât personalitățile cari întruchipează mari însușiri sufletești și sunt capabile virtual de a crea valori culturale neobișnuite.

Personalitatea considerată ca excepție corespunde și unei constatări de fapt și unei anume culturi. Este clar că adevărul nou etic sau cultural găsit de personalitate, apare conștiinței sociale ca un paradox pe care această conștiință îl va respinge mai întâi, pentru ca apoi să-l adopte.

Tot atât de clară este apoi și constatarea că numai în cadrul unei culturi ce a ajuns la apogeul ei, dacă nu la sfârșitul ei, pot să apară astfel de personalități. În aceste culturi, problema fundamentală ce preocupă mintea tuturor și a cugetătorilor mai ales, este problema adevărului considerat ca o posibilitate de cunoaștere experimentală sau contemplativă, — cât și problema adevărului moral, cu corolarul lui de norme de conduită și de încercări de a lămuri divinitatea din noi și din afară de noi. Iar orice rezultat al acestei preocupări ne apare ca un adevăr nou.

Aceasta se verifică atât pentru cultura elină, cu începere din sec. IV înainte de Christ cât și pentru cultura romană decadentă a secolului lui August; și firește se verifică și pentru vremurile noastre preocupate încă din sec. XVII și XVIII cu problema adevărului.

Adevărul nou adus de marile personalități, oricât de paradoxal ar părea, este de cele mai deseori imediat acceptat. Alte ori este târziu acceptat, de multe ori este numai contemplat.

Se întâmplă să fie imediat acceptat, când el este de ordin moral sau religios și răspunde întrebărilor noastre despre divinitate. Personalitatea a găsit adevărul ultim prin revelație. El nu a fost așadar dobândit în urma unor sforțări mintale deosebite, ce au dus la rezultatul științific urmărit, sau la realizarea idealului dorit. Adevărul aci nu a fost urmărit și dobândit, ci a fost dat, a fost văzut prin intuiție, prin o iluminare interioară. Personalitatea în acest caz se numește apostol sau profet. Ea nu-și dovedește adevărul pentru a fi acceptat. Nimbată de o autoritate spirituală, ea îl afirmă numai pen-

Respect pentru oameni și cărți

tru ca oamenii să-l primească. Drumul adevărului divin și moral este luminos deschis înaintea ei. Calea ce o are de făcut îi este dinainte arătată. Ceilalți oameni trebuie s'o urmeze, fără a cerceta adevărul găsit și fără a analiza temeiurile lui.

Adevărul nou este târziu acceptat, când el este de natură științifică sau filosofică. Soarta lui Galileu este în mintea tuturor. Aceia a lui Spinoza așșderea. Adevărul aci este întotdeauna un răspuns la întrebarea: cum e posibilă cunoașterea noastră? Adevărul nu este unul dat, ci acela la care a ajuns mintea noastră. El este așadar un adevăr dobândit ce trebuie demonstrat; care nu poate fi primit de ceilalți oameni fără o așezare a lui pe temelii logice, rașionale. El este un adevăr ce poate fi prin urmare analizat și cercetat de mintea noastră, căreia el nu i se poate impune cu o autoritate divină, ci numai prin o putere de argumentare logică și de convingere rașională. Adevărul creat și găsit de personalitatea științifică sau filosofică, trebuie astfel, pentru a fi acceptat, să fie din nou creat de noi. Drumul parcurs de personalitate pentru a-l afla este un calvar. De aceea viața ei ne apare atât de tragică. O astfel de personalitate se numește geniu ¹⁾.

Tot așa se numește și personalitatea literară sau artistică. Adevărurile găsite de ea sunt de multe ori contemplate de noi, fiindcă personalitatea aceasta însăși le-a dobândit prin cunoaștere contemplativă și le-a exprimat apoi în opere de artă nemuritoare. Contemplarea adevărului este însă mai ușor dobândită de literați, decât recunoașterea adevărului urmărită de filosofi. De aceea viața celor dintâi este mai puțin tragică și profund turburătoare decât a celorla din urmă, deși uneori și viața literatului-geniu poate atinge înălțimi tragice nebănuite. Aceasta s'ar datora uneori însă, unor cauze de ordin biografic sau anecdotic (ceea ce nu ne poate preocupa pe noi).

Se afirmă de unii cărturari, că anume rase, civilizații sau culturi, ar produce anume personalități, iar altele ar produce personalități de altă categorie. Orientul ar produce pe profeți. Occidentul, geniile.

Aceasta pare să fie adevărat, dacă ne gândim că toate religiile

1) Sören Kierkegaard: Der Begriff des Auserwählten (Bruner Verlag, Innsbruck, 1926).

Respect pentru oameni și cărți

ne-au fost date de popoarele orientale și că obârșia tuturor idealurilor morale ale omenirii, o găsim în Orient. Acelaș lucru dacă ne gândim, că Occidentul n'a dat profeți, ci numai genii.

Din punctul de vedere al psihologiei raselor, afirmările cărturarilor par a fi mai întemeiate chiar decât dacă se bazează, ca mai sus, pe adevărurile de ordin social-istoric. Ei spun că sufletul orientalului e static, pe când cel al occidentalului este dinamic. Prin aceasta s'ar explica de ce Orientul a dat pe profeți, iar Occidentul genii. Fiindcă pentru profet adevărul este dat, este revelat, este așadar static; pentru genii adevărul este dobândit, este rezultatul unei întreprinderi, al unei mișcări mintale făcută pentru obținerea lui; presupune un drum ce trebuie să-l facă mintea noastră pentru a ajunge până la el; adevărul este aci dinamic, iar personalitatea care apare în cadrul unei culturi sau civilizații ce nu cunoaște adevărul decât astfel, este și ea dinamică; este geniu.

Unii învățați, fără a trage concluzii cu privire la personalitățile omenesti, ci voind numai să diferențieze pe om de om și culturile lor, afirmă chiar o deosebire tranșantă între omul static, oriental, grec, — și omul european, occidental, german. Primul, după unii din acești învățați¹⁾ — e omul apolinic, închis, limitat, geometric, având un spațiu cu trei dimensiuni. Al doilea e omul faustic, nelimitat, infinit, fugă muzicală, contrapunctic, având un spațiu cu posibilitatea unor dimensiuni numeroase. Orientul a dat pe omul apolinic, Occidentul pe cel faustic. Concluzia pentru noi nu poate fi decât că Orientul l-a dat pe Budha, iar Occidentul pe Goethe.

Nu mă opresc însă asupra chestiunii, — mai ales că ea ar putea duce la aprofundarea laturei biopsihologice și sociale a personalității.

Voesc să mai reamintesc numai că deși problema diferențierii asiaticului de occidental preocupă azi pe foarte mulți învățați, ei nu se opresc totuș la lămuririle acestea. Dimpotrivă, bazați pe psihologie, fiecare caută să le nuanțeze și să le numească altfel.

Intre aceștia e și scriitorul cu viziuni de profet Martin Buber. Acesta diferențiază sufletul orientalului (al evreului), de cel al occi-

1) Oswald Spengler: Der Untergang des Abendlandes (A. H. Beck, München).

B. SPINOZA

ETICA

DEMONSTRATĂ DUPĂ METODA GEOMETRICĂ

TRADUCERE DIN LIMBA LATINĂ

DE

Prof. S. KATZ

BUCUREȘTI

TIPOGRAFIA „BUCOVINA”, I. E. TOROUȚIU

1930

CUPRINSUL

	<u>Pagina</u>
Prefață (III)	187
I. Despre Dumnezeu (1)	193
II. Despre natura și originea sufletului (37)	229
III. Despre originea și natura afectelor (83)	275
IV. Despre robia omului și puterea afectelor (141)	333
V. Despre puterea intelectului sau libertatea omului (198)	390

PARTEA ÎNTÂIA A ETICEI

DESPRE DUMNEZEU

DEFINIȚIUNI

1. Prin „cauza sa proprie“ (causa sui) înțeleg un ce, a cărui esență implică existența, sau a cărui fire poate fi concepută numai ca existentă.

2. Numesc „finit în genul său“ ceea ce poate fi limitat prin altceva de aceeași natură; spre exemplu: un corp se numește finit, deoarece totdeauna putem concepe un alt corp mai mare. Astfel și o cugetare e limitată de o altă cugetare. Dar un corp nu-i limitat de o cugetare, nici o cugetare de un corp.

3. Prin „substanță“ înțeleg ceea ce există în sine și se concepe prin sine, cu alte cuvinte, un ce al cărui concept n'are nevoie de conceptul unui alt lucru, din care ar trebui să fie format.

4. Prin „atribut“ înțeleg ceea ce mintea consideră ca formând esența unei substanțe.

5. Prin „mod“ (modus) înțeleg schimbările unei substanțe, sau ceea ce se află în altceva prin care poate fi și conceput.

6. Prin „Dumnezeu“ înțeleg ființa absolut înfinită, cu alte cuvinte, substanța care constă din înfinite atribute, dintre cari fiecare exprimă o esență eternă și înfinită.

Explicație: zic „absolut înfinită“ nu însă „în genul său“; căci oricărei ființe ce e înfinită numai în genul său, îi putem tăgădui un număr finit de atribute; esenței ființei, însă, care este absolut înfinită, îi aparține tot ceea ce exprimă o esență și nu implică o negațiune.

7. Acea ființă va fi numită „liberă“, care există în virtutea singurii necesități a naturii sale și e determinată la acțiune numai de ea însăși; „necesar“ sau mai bine zis „constrâns“ va fi numit tot ceea ce este determinat de altceva să existe și să fie în acțiune într'un mod cert și determinat.

8. Prin „eternitate” înțeleg însăși existența, întrucât o concepem ca rezultând în mod necesar din definiția unei ființe eterne.

Explicație: Căci o asemenea existență e considerată drept adevăr etern, ca și esența unei ființe; de aceea ea nu poate fi explicată prin durată sau timp, chiar dacă durata ar fi concepută ca neavând început și sfârșit.

AXIOME

1. Tot ce există, există sau în sine sau în altceva.
2. Ceeace nu se poate concepe prin altceva, trebuie conceput prin sine însuși.
3. Dintr'o cauză dată urmează în mod necesar un efect, iar dacă cauza nu-i dată, atunci este cu neputință să urmeze un efect.
4. Cunoașterea efectului depinde de cunoașterea cauzei și o implică.
5. Lucrurile cari nu au nimic comun între ele, nu pot fi înțelese în mod reciproc prin ele, adică conceptul unuia nu implică conceptul altuia.
6. O idee adevărată trebuie să concorde cu obiectul ei.
7. Dacă un lucru oarecare poate fi conceput ca neexistent, atunci esența sa nu implică existența sa.

TEOREME

Teorema I. — *Substanța, din firea ei, este anterioară modificărilor ei.*

Demonstrație: Rezultă din definiția 3 și 5.

Teorema II. — *Două substanțe care au atribute deosebite, n'au nimic comun între ele.*

Demonstrație: Aceasta rezultă tot din definiția 3; căci fiecare substanță trebuie să existe în sine și să fie concepută prin sine, cu alte cuvinte, conceptul uneia nu implică conceptul celeilalte.

Teorema III. — *Lucrurile cari n'au nimic comun între ele, nu se pot cauza unele pe altele.*

Demonstrație: Dacă n'au nimic comun între ele, atunci

Respect pentru oameni și cărți

(după axioma 5) unul nu poate fi înțeles prin altul, în mod reciproc, și prin urmare (după axioma 4) unul nu poate fi cauza altuia; ceea ce era de dovedit.

Teorema IV. — *Două sau mai multe lucruri diferite se deosebesc, sau în urma diversității dintre atributele substanțelor, sau în urma diversității modificărilor.*

Demonstrație: Tot ceea ce există, există sau în sine, sau în altceva (după axioma I), cu alte cuvinte, (după def. 3 și 5) în afară de intelect nu există nimic decât substanțe și modificările lor. Deci, în afară de intelect nu există nimic, prin care mai multe lucruri s'ar putea deosebi între ele, decât substanțe sau — ceea ce este același lucru — (după axioma 4) atributele și modificările lor; c. e. d. d.

Teorema V. — *In natură nu pot exista două sau mai multe substanțe de aceeași fire sau atribut.*

Demonstrație: Dacă ar exista mai multe substanțe, atunci ar trebui să fie o deosebire între ele, și aceasta sau în urma diversității atributelor, sau în urma diversității modificărilor (după teor. preced.). Dacă se presupune că e o deosebire numai în urma diversității atributelor, atunci se admite că nu există decât o substanță cu același atribut. Dacă însă se presupune că e o deosebire în urma diversității modificărilor, atunci substanța privită în ea însăși, fără modificările ei, dat fiind că e anterioară acestora (după teor. I) — adică privită cu adevărat (după defin. 3 și 6) — nu va putea fi concepută ca deosebită de o altă substanță, cu alte cuvinte (după teor. preced.) nu va putea să existe mai multe substanțe, ci numai una; c. e. d. d.

Teor. VI. — *O substanță nu poate fi produsă de o altă substanță.*

Dem.: În natură nu pot exista două substanțe de același atribut (după teor. preced.), adică (după teor. 2) care au ceva comun între ele; așa dar (după teor. 3) una nu poate fi cauza celeilalte, sau una nu poate fi produsă de cealaltă; c. e. d. d.

Corolar. — Urmează de aci, că o substanță nu poate fi produsă de altceva. Căci afară de substanțe și modificările lor, nu există nimic, precum rezultă în mod evident din axioma I și defin. 3 și 5. Dar o substanță nu poate fi produsă de o altă sub-

stanță (după teor. preced.). Prin urmare deloc nu poate fi produsă de altceva; c. e. d. d.

Altă demonstrație: Această teoremă se demonstrează și mai ușor prin absurditatea contradictoriului. Căci dacă substanța ar putea să fie produsă de altceva, cunoașterea ei ar trebui să depindă de cunoașterea cauzei ei (după axioma 4); dar atunci (după defin. 3) ea n'ar fi substanță.

Teor. VII. — Naturii substanței îi aparține existența.

Dem.: O substanță nu poate fi produsă de altceva (după corolarul teoremei precedente), ea va fi deci cauza sa proprie, cu alte cuvinte, (după defin. 1.) esența sa implică în mod necesar existența sa, sau naturii sale îi aparține existența.

Teor. VIII. — Orice substanță este infinită în mod necesar.

Dem.: Numai una singură poate fi substanța unui atribut, (după teor. 5) și naturii sale îi aparține existența (după teor. 7). Va fi în natura ei, deci, ca ea să existe sau ca finită sau ca infinită. Dar ca finită nu se poate, pentrucă (după defin. 2) ar trebui să fie limitată de o altă substanță cu aceeași natură, care și ea ar trebui să existe în mod necesar (după teor. 7); am avea atunci două substanțe cu același atribut, ceea ce e absurd de admis (după teor. 5.). Prin urmare ea există ca infinită; c. e. d. d.

Scol. I.: Fiindcă a fi finit înseamnă în fond o negație parțială și a fi infinit înseamnă afirmarea absolută a existenței unei naturi, urmează deci numai din teor. 7 că orice substanță trebuie să fie infinită.

Scol. II.: Nu mă îndoiesc, că cei cari judecă despre lume în mod confuz și nu s'au obișnuit a cunoaște lucrurile din cauzele lor prime, cu greu vor înțelege demonstrațiunea teoremei a șaptea; fi-rește, pentrucă nu disting modificările substanțelor de substanțele însele, și nu știu cum se produc lucrurile. De aci rezultă că ei atribuesc și substanțelor un început, precum îl observă la lucrurile naturale. Căci cei cari nu cunosc cauzele adevărate ale lucrurilor, confundă totul și fără nici-o rezistență din partea sufletului lor, își închipuesc că arborii pot vorbi ca și oamenii, că omul se naște din pietre ca și din spermă, sau că orice formă se poate schimba într'o alta oarecare. Și cei cari confundă firea divină cu cea ome-nească, sunt la fel înclinați a-i atribui lui Dumnezeu afecțiuni ome-nești, mai ales atunci când nu știu, cum se nasc acestea în sufletul nostru. Dar dacă oamenii ar observa cu atenție natura substanței,